

S. Varga Pál

Disputálni fogunk

A város fiatal lapja, a Debreceni Disputa

Debrecennek különös helye van a magyar városok sorában. Akármennyire köztudomású is, hogy századok óta központi szerepe van a régió, az ország kultúrájában, e szereppel csaknem egyidős az az (elő)ítélet, amely a debreceniségben a provincializmus, a kulturális bezárkózás szinonimáját látja. Nincs itt helye annak, hogy kifejtsem, hogyan gerjesztette és terjesztette ezt az előítéletet századokon át az a hatalom, amely, saját vallási-kulturális mintázatát egyedül üdvösnek tekintvén, maga kényszerítette gyanakvó és védekező magatartásra a várost; nincs itt helye annak, hogy kifejtsem, mai szemmel nézve mekkora a jelentősége a kulturális másságoknak a homogenizációs törekvésekkel szemben, s hogy mennyit nyújtott – mennyit nyújthatott volna – ez a város annak a magyar kultúrának, amelynek éppen – európai összehasonlításban is figyelemre méltó – sokszínűsége az egyik legnagyobb értéke. Debrecen „bezárkózása”, amely annyi lenézést és elutasítást váltott ki, valójában csak közvetlen (politikai) környezetével szembeni bezárkózást jelentett; s ha ez elkerülhetetlenül visszavetette is a polgárosodásban korábban élenjáró város dinamikáját, szinte kikényszerítette, hogy akik felelősnek tudták magukat a városért, a bécsi illetőségű civilizátorok feje fülött átnézve mindig is Európa nyugatibb vidékeivel keressék és tartsák a kapcsolatot. Így alakult ki az a sajátos szellemi magatartás, amely a helyi történeket szellemi-etikai téren európai áramlatok szerint szokta megítélni, s amelyhez a nemzeti nézőpont a kényszerű és állandósult ellenzéki pozíció, a „protestáló hit s küldetéses vétó” jegyében kapcsolódott hozzá (hogy egy olyan költővel szóljak, akinek inkább Debrecennel szembeni kritikus beállítódását szokás emlegetni). Ilyesféle gondolatok futottak végig bennem, amikor 2003-ban felkérést kaptam a Debreceni Lapkiadó Kft. ügyvezető igazgatójától, Angi Jánostól (aki „civilben” egyébként történész) egy új debreceni folyóirat főszerkesztői teendőinek ellátására.

Magam is úgy láttam, hogy a debreceni sajtóvilágosság kínálatában van egy üres hely – egy olyan havilapé, amely gondolkodva élő embereknek szól, de olvasása az általános műveltségen túl (ha van még ilyen) nem igényel semmilyen szaktudást. Olyan lap eszméje lebegett a szemem előtt, amely a (lokál)patrióta debreceni világpolgár szemével nézi a világot; egy nézőpontból tudja látni és láttatni a legidőszerűbb s legkézzelfoghatóbb helyi-hazai ügyeket körünk átfogó történelmi-eszmei mozzanataival és a nagy távlatú hagyományokkal.

Valami csekély szerkesztői tapasztalatom is volt, hiszen 1997-ben néhány hónapig Turi Gábor „szárnysegédje” voltam egy ígéretes vállalkozásban (*Szó-kép*, a három északkelet-magyarországi napilap közös kulturális melléklete; a kiadó, csalódván a melléklethez fűzött piacbővítési reményekben, rövid úton megszüntette).

A feladat elvállalását két feltételhez kötöttem: az egyik, sikerül-e találnom egy olyan csapatot, amely ilyesféle szellemben együtt tud dolgozni, a másik, hogy biztosítva lesz-e a szerkesztés teljes függetlensége. A szerkesztés negyedik évében megalapozottan mondhatom, hogy mindkét feltétel hiánytalanul teljesült.

Ami az előbbit illeti, 2003 nyarán kiváló csapat állt össze: Berta Erzsébetet, Széplaky Gerdát, Kovács Zoltánt és Szénási Miklóst sikerült megnyerni az ügynek. Már a lap felépítését is együtt alakítottuk ki, sőt, a címét is közös vita nyomán választottuk meg. Ami a lap címét illeti, Berta Erzsébet javaslatát találtuk a legszerencsésebbnek: magam úgy ítélem meg, hogy a *Debreceni Disputa*, e 16. századi hitvitázó dráma azt a kort idézi, amelyben még nem alakultak ki a gyanakvás görcsei, amikor a mássággal való szembesülés a megvitatás igényét váltotta ki.

Az előzetes elképzeléseket leginkább az a megoldás látszott támogatni, hogy minden számnak legyen egy vezető – a szó bármilyen értelmében aktuális – témája, amelyet a legáltalánosabb, akár filozófiai távlataitól a legkonkrétabb helyi vonatkozásaiig, az élet különféle területeire kitekintve megvitatunk. Ez a megoldás lényegében a rovatstruktúrát is meghatározta: a lap – egy, a témát kifejtő rövid, valamelyik szerkesztő által jegyzett – vezércikke után annak a rovatnak kell következnie, amely az illető témát általános összefüggéseiben mutatja be. Ennek a rovatnak lett a szerkesztője Kovács Zoltán történész. A lap kulturális „mindenese” a filozófia szakot végzett, művészeti kérdésekben tájékozott és széleskörű kapcsolatokkal rendelkező Széplaky Gerda lett, ő jegyezte a szépirodalmi, a kritikai és a tanulmányrovatot, míg a helyi aspektust érvényesítő rovat szerkesztésének feladatát Szénási Miklós újságíró vállalta, aki szinte mindent tud a város életéről. A lap egyik sajátossága az építészeti rovat; ez valójában eleve személyre volt szabva, hiszen Berta Erzsébet irodalomtörténész kollégám az építészet széles kulturális összefüggésrendszerének szakértője. Hogy e rovat kicsit több is, mint egy rovat a többi közt, a Debreceni Disputa rovatának címe jelzi: ezek mind a város mint épített tér metaforikáját idézik. Így lett a vezércikk rovatának címe: *Küszöb*, a szám témáját átfogóan tárgyaló rovaté: *Főtér*, a szépirodalmi rovaté a sokféle asszociációt ébresztő *Macskakő*, a helyi ügyek rovata *Kapualj*, magáé az építészeti rovaté: *Árkádok*, a kritikai rovaté: *Lépcsők* – a humán témájú tanulmányok a *Műhely*ben található, a természettudományos tárgyak a *Téli-kert*ben. Ezek – az utolsó kivételével – állandó rovataink, amelyeket, a *Téli-kert*hez hasonlóan, alkalmanként vagy időszakosan más rovatok egészítenek ki. Ilyen a *Tisztaszoba*, amelyben vendégeinket fogadjuk (az interjúk, a kerekasztal-beszélgetések rovata), vagy a *Pláza*, amelybe a könnyedebb kultúra iránt érdeklődő/ fiatalabb olvasóinkat invitáljuk. A kulturális főváros pályázati időszakában az *Üveghegy* köré gyűjtöttük össze a témában megszólalókat, egy éve pedig

minden számra a *Toronyszobából* tekint vissza egy-egy gondolkodó fő. Rovat-ötletekben még van tartalékunk: régóta tervezzük a *Pellengér* felállítását, s egy olyan *Ablakot* is szeretnénk nyitni, amelyen a régieknek a szám témájával kapcsolatos nézeteire lehet rálátni.

A *Toronyszoba* rövid esszéi egyébként nem feltétlenül kapcsolódnak az illető szám témájához – felkért szerzőinknek teljesen szabad kezét adunk. Mint ahogy nem kapcsolódik a szám összes írása sem az aktuális témához; elvégre is igyekszünk minél több olyan kérdést érinteni, amely szót érdemel.

A Debreceni Disputa egyik jellegzetessége, hogy nemcsak írással, hanem képpel is informál – könnyű belátni ennek nélkülözhetetlenségét egy olyan rovat esetében, mint az *Árkádok*. Ám kép nélkül nincs valamirevaló színház- és koncertkritika, interjú – s ugyan hogy készülhetett volna tematikus szám a képről – kép nélkül. Nos az, hogy e vizuális „rovat” hatékonyan teszi dolgát, egy kitűnő fényképésznek, Nagy Gábornak köszönhető.

A szerkesztőség személyi összetételében azóta több változás is történt. Széplaky Gerda, számos egyéb elfoglaltsága mellett, nem tudta vállalni a rá háruló többirányú feladatot, s 2005 tavaszán kivált a csapatból. Világossá vált, hogy ennyi szerkesztői feladatot nem érdemes egy emberre bízni, így a szépirodalmi rovat szerkesztésére a hajdúszoboszlói illetőségű író, Papp Andrást kértük föl – aki korábban szerepelt már szerzőink között –, a kritikai rovat vezetésére pedig Maksa Gyulát, aki az irodalom ügyei mellett a média és a kommunikáció terén is igen tájékozott. Neki néhány szám szerkesztése után be kellett látnia, hogy ez a munka nem fér bele az életébe, így lett a kritikai rovat és a *Pláza* vezetője a „szemtelenül fiatal” literátor, Lapis József, aki korát meghazudtoló tájékozottsággal és érettséggel lépett be a szerkesztőségbe. Nem véletlenül emlegetek életkort: nagy örömmre szolgál, hogy a szerkesztőségben az ifjabbak túlsúlyban vannak; nagyrészt ennek köszönhető, hogy nemcsak szépirodalmi rovatunk szerzői kerülnek ki többségükben az ifjabb nemzedékekből, de a kritikák és tanulmányok szerzői is. Nem titkolt szándéka a lapnak, hogy „rajtkockát” biztosítson tehetséges fiatal „versenyzők”-nek – persze az sem, hogy egy kicsit megtanítsa őket írni. (Azok a fiatalok, akik hozzánk írták első írásaik egyikét-másikát, ma már sokkal jobb íráskészséggel rendelkeznek – hajlamos vagyok azzal áltatni magam, hogy ebben az én olykor goromba javításaim is szerepet játszottak.)

Ez év januárjától, sajnos, Kovács Zoltántól is meg kellett válnunk, aki önkormányzati munkáját nem tartotta összeegyeztethetőnek szerkesztői működésével. A személyi változások egy valamit nem érintettek: a szerkesztőség ma ugyanúgy szuverén és különféleképpen gondolkodó emberekből áll, mint kezdetben, s a dialógus ma ugyanolyan hatékony köztünk, mint akkor. Ma ugyanolyan beleszólása van minden szerkesztőnek minden ügybe, ahogyan volt az első számok szerkesztésekor.

Amikor a tematikus szerkesztési elvet annak idején többekkel megvitattuk, volt olyan aggály, hogy előbb-utóbb kimerülünk vagy a témák ismétlésére kény-

szerülünk; lehet, hogy még nem telt el elég idő ehhez, de ilyen veszély nem látszik fenyegetni. A vallástól a környezetvédelemig, a rendszerváltozástól a feminizmusig, a drogtól a nyilvánosságig, a sporttól a hazugságig a legkülönfélébb témák bizonyultak valamilyen értelemben aktuálisaknak. Legsikerültebbek talán azok a témák voltak, amelyek nagyon sok irányban nyitottak utat a megtárgyalásra – például az emlékezet, a test, a kép vagy éppen az identitás. A témák kiválasztásakor az utóbbi időben arra is igyekszünk figyelni, hogy az illető számot – bármennyire legyen közérthető, ami benne van – azok a szakmabeliek se kerülhessék meg, akik az adott témával foglalkoznak. Ilyen karaktere volt (reményünk szerint) az emlékezet, a test, a kép, a mese, a feminizmus, a halál témáját körüljáró számoknak – más értelemben a kulturális főváros pályázatát követő írásoknak, vagy a 2006-os debreceni Nemzetközi Hungarológiai Kongresszusnak szentelt számunknak, amelyet az a megtiszteltetés ért, hogy a kongresszus felvette saját kiadványai közé.

A szerkesztés szempontjait tekintve említést érdemel az a változás, amely a *Macskakő* rovatot érinti. A Debreceni Disputa, a körülmények folytán, kétszer – július–augusztusban és november–decemberben – összevont számmal jelentkezik. Úgy döntöttünk, hogy e kettős számok szépirodalmi rovatát egy-egy költőnek, írónak szenteljük; a nyárit egy élőnek, a télit egy holtnak. Így lett szerzőnk 2005 telén Mészöly Miklós, 2006 nyarán Borbély Szilárd, 2007 telén Somlyó György, s lesz 2007 nyarán Szabó Magda.

A Debreceni Disputa szellemiségének, etikai habitusának biztosítékaul köz-tiszteletben álló debreceni művészeket, tudósokat tudtunk megnyerni Berényi Dénes, Berkesi Sándor, Gáborjáni Szabó Botond, Görömbei András, Hollai Keresztély, Orosz István – s a közelmúltban elhunyt Bényi Árpád – személyében.

Nem hagyhatom említés nélkül két külső munkatársunkat sem: Petromán Lászlót – művészi színvonalú lapformátuma, borítótervei már külsőre is összetéveszthetetlené teszik a lapot –, s Gyarmati Imrét, aki az örökös késlekedés, a szerkesztői és szerzői trehányságok összes terhét vállán cipelve túlvilági derűvel kalapálja egységes kompozícióvá a rázúdított szöveg- és képanyagot.

Ami a szerkesztés függetlenségét illeti: ez nemcsak azt jelenti, hogy a lapnak minden külső ráhatástól mentesnek kell lennie, hanem azt is, hogy – határozott eszmei-etikai elkötelezettségeken túl – semmiféle aktuális irányzatiságot nem képvisel. Mi disputálni akarunk: meg akarjuk őrizni a párbeszéd méltóságát. Ezt nem csak úgy általában tartjuk üdvösnek, de úgy véljük, hogy a végletesen megosztott mai magyar társadalomban, az egymásnak átkiabáló országos médiumok világában ez elsőrendű feladat. Örömmel töltött el, hogy első számunkban egymás mellett jelent meg (elismerő) kritika Szirák Péter Kertész Imre-monográfiájáról és Görömbei András Csoóri-könyvéről, hogy a nyilvánosságot szemlélve egyszerre lehetett a *Tisztaszoba* vendége Kondor Katalin és Pálffy István, hogy szemléletileg, irányzatilag oly különböző költőket tisztelhetünk szerzőink között, mint Tandori Dezső és Nagy Gáspár, vagy olyan tudósokat (hogy csak

akadémikusokat említsek), mint Vajda Mihály és Bitskey István. Meg kell mondanom, hogy ezt az elvet nem mindig sikerül érvényesíteni. A választások előtt igyekeztünk minden számottevő politikai tényezőt megszólaltatni – az eredmény lehangoló volt. Volt olyan tekintélyes politikai szakíró, aki a „szekértábor” szócsövének kívánta használni lapunkat, a többség pedig mély hallgatásba burkolózott. A disputa elmaradt.

Szerzőink felkérésekor következetesen érvényesül a Debreceni Disputa alapelve: csak azért, mert valaki debreceni, nem részesítjük előnyben. Ez, nem vitás, különösen a szépirodalmi rovat esetében, okoz olykor feszültségeket, mégsem jelent komoly gondot. Egyrészt azért, mert – különös tekintettel az egyetemre és a Kollégiumra – Debrecen óriási szellemi kapacitást mondhat magáénak; alig van téma, amelyhez ne találánék megfelelő szakembert a városon belül is. Másrészt azért, mert a nem debreceni szerzők jelenléte Debrecennek is hasznára van; s nemcsak azért, mert gondolataik, műveik belecsatlakoznak a város szellemi életébe, hanem azért is, mert mikor e szerzők kezükbe veszik a tiszteletpéldányt, e város kulturális kontextusában látják viszont saját művüket. Szívesen szólaltunk meg debreceni származású hírességeket is – anélkül persze, hogy rá akar-nánk szolgálni Petőfi bírálataira („Szánk-szemünket rájok tátjuk, S ál dicsőséggel lakunk jól, Hogy ez innen van, honunkból”). Ami a nem helyi szerzőket illeti, köztük honi és nem honi magyarok és nem magyarok egyaránt vannak; azok száma, akik eddig megtisztelték lapunkat írásukkal, háromszáz fölött van. Több mint háromszáz olyan ember, aki rengeteg egyéb munkája mellett, szerény honoráriumért, hajlandó áldozni idejéből és energiájából a Debreceni Disputa – a debreceni disputa – ügyének.

Ami a fogadtatást illeti, a kezdeti gyanakvás, amely innen-onnan érzékelhető volt, mára eltűnt, s lassan talán – az egyre gyakoribb s szinte töretlenül elismerő visszajelzésekből ítélve – az ismeretlenség homályából is sikerül előbújni. A terjesztés anyagi okokból adódó – nehézségeit ugyanakkor nehéz ellensúlyozni; a lap nincs jelen az utcán, s csupán néhány, a terjesztést kizárólag kulturális küldetésstudatból vállaló könyvesboltban kapható; valamennyiük iránt őszinte hálát ér-zünk. Alkalmi és rendszeres ismertetések is növelik ismertségünket – utóbbiak terén külön köszönet illeti a Friss rádiót, amely a fiatalok körében hívja fel ránk a figyelmet; az pedig nagy megtiszteltetés számunkra, hogy az országos Építészfórum médiapartnerének tekint bennünket.

Azt hiszem, a Debreceni Disputa már eddigi fennállásával is tett valami ke-veset azért, hogy a várossal szembeni előítéletek oszoljanak. Azok a reakciók, amelyeket felkérendő vagy már nálunk bemutatkozott szerzőtől, netán valamely nem városunkban élő értelmiségitől kapunk, gyakran kezdődnek ezzel a mondat-tal: „Jé, nem is gondoltam volna, hogy...”. Ezért, azt hiszem, nem az önös szer-kesztői érdek beszél belőlem, amikor azt kívánom, hogy a Debreceni Disputa szélesebb körben terjedhessen, hogy a másságot és a mássággal folytatott dialó-gust a sokarcú magyar kultúra érdekében szélesebb körben népszerűsíthesse.